

Hoofdstuk 36

Bosreservaten

Luc De Keersmaecker - Kris Vandekerckhove - Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer

- ➔ Bosreservaten hebben zowel een ecologische als een wetenschappelijke functie
- ➔ Er bestaan integrale bosreservaten waar spontane ontwikkeling centraal staat en gerichte bosreservaten waar een specifiek beheer wordt uitgevoerd.
- ➔ Op 1/1/2002 waren er ongeveer 1670 ha bosreservaat, voor ongeveer 600 ha bos is de procedure aangevat.
- ➔ Bijna alle bosreservaten zijn opgenomen in het VEN en in een SBZ.
- ➔ Oude boscomplexen en moerasbossen met een hoge ecologische waarde zijn relatief goed vertegenwoordigd in het netwerk van bosreservaten. Om wetenschappelijke redenen zijn ook bossen opgenomen met een geringere natuurlijkheid, zoals aanplantingen van populieren en naaldhout.
- ➔ Om de wetenschappelijke functie van bosreservaten te benutten, is een monitoringproject opgestart dat tot doel heeft de spontane processen te bestuderen.
- ➔ De eerste resultaten daarvan tonen aan dat in bosstanden met oude bomen, de structuurdiversiteit bij een nulbeheer sterk kan toenemen op korte termijn. De meerwaarde van een nulbeheer voor de globale biodiversiteit is echter relatief 'onzichtbaar'. Voornamelijk minder opvallende soortengroepen, zoals specifieke fungi en dood-hout insecten, zijn gebonden aan een ruim en continu aanbod aan dood hout.

1 Toestand op 1/1/2002

1.1 Doelstellingen van bosreservaten en procedure voor aanwijzing of erkenning

In de bosreservaten wordt gestreefd naar het behoud en het tot stand brengen van natuurlijke bosgemeenschappen en van bijzondere bostypes met hun specifieke natuur-

waarden. Zowel openbare bossen als privé-bossen kunnen bosreservaat worden. Bossen in eigendom van de Vlaamse Gemeenschap worden 'aangewezen' als bosreservaat, bossen van andere openbare besturen en particuliere bossen worden 'erkend'. Hiervoor moet de eigenaar een voorstel indienen dat, na gunstig advies van de Lokale Adviescommissie voor de Bosreservaten en van de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud, de Hoge Jachtraad en de Vlaamse Hoge Bosraad, uiteindelijk bij ministerieel Besluit wordt goedgekeurd. Bosreservaten hebben twee prioritaire functies: de wetenschappelijke functie en de ecologische functie. Beide functies zijn nevensgeschikt aan elkaar. Naar beheer toe wordt een onderscheid gemaakt tussen integrale bosreservaten en gerichte bosreservaten. In integrale bosreservaten primeren spontane processen. Dit betekent dat er een nulbeheer wordt gevoerd. In gerichte bosreservaten wordt een aangepast beheer uitgevoerd om bepaalde beheervormen en bijzondere natuurwaarden te behouden of te creëren. Het beheer van bosreservaten wordt vastgelegd in een beheerplan, dat binnen de 3 jaar na de erkenning of aanwijzing wordt opgemaakt. Voor de erkende bosreservaten worden subsidies gegeven. Deze worden berekend op basis van het geschatte inkomstenverlies. Momenteel wordt jaarlijks ongeveer 23.000 euro betaald (gemiddeld ca 160 euro/ha). Meer informatie over doelstelling, procedure en de verschillen met de Vlaamse natuurreservaten is te vinden in Vandekerckhove [350] en in Weyembergh [391].

1.2 Beheer van de bosreservaten

Op 1/1/2002 is een oppervlakte van 1670 ha aangewezen of erkend als bosreservaat (cijfer gebaseerd op de ministeriële besluiten (kadasters)). Tussen februari 2001 en januari 2002 (zie NARA 2001) is er ongeveer 100 ha bosreservaat bijgekomen. Voor ongeveer 600 ha loopt de procedure. Een beschrijving van de eigendomsstatuten, vegetatietypes enz. kan worden gevonden in NARA 2001 [350]. Voor gegevens over de nieuwe reservaten wordt verwezen naar Vandekerckhove [351].

Van de huidige oppervlakte bosreservaat heeft ongeveer 1200 ha (72 %) het statuut van integraal reservaat en ongeveer 470 ha (28 %) is gericht bosreservaat. Van deze 470 ha is ongeveer 90 ha (5 %) open terrein (heide, grasland, waterpartijen).

In de meeste integrale reservaten wordt, vóór het instellen van een nulbeheer, voor een korte periode, een éénmalig startbeheer gevoerd. Het betreft doorgaans locaties waar agressief verjongende exoten voorkomen zoals Amerikaanse eik, Amerikaanse vogelkers, en enkele naaldboomsoorten. Dit startbeheer beperkt zich tot de bestrijding van deze soorten en streeft ernaar om binnen de 5 jaar een nulbeheer in te stellen.

In de gerichte reservatsdelen worden uiteenlopende ingrepen uitgevoerd, naargelang de lokale doelstellingen. Een overzicht:

- Hak- en middelhoutbeheer: totaal over ca 70 ha
- Extensieve begrazing (ontwikkeling en behoud halfoopen structuur): ca 25 ha
- Behoud halfoopen structuur via kapbeheer: ca 45 ha
- Maaibeheer (heide en schraalgrasland): ca 20 ha
- Beheer open water (waterpeilbeheer, voorkomen verlanding en dichtgroeien): ca 25 ha
- Specifiek kapbeheer (in functie van wetenschappelijk experiment): ca 25 ha
- Omvormingsbeheer naar natuurlijker bosesysteem met inheemse boomsoorten: ca 250 ha

Dit omvormingsbeheer omvat vooral bosgedeelten waar er een sterke dominantie is van exoten en naaldhout. Het is, net zoals bij het startbeheer in integrale reservaten, de bedoeling om op termijn tot een nulbeheer te komen. De verwijdering op korte termijn van alle exoten zou een te drastische ingreep zijn. Daarom wordt deze gespreid over een termijn van 20 jaar of meer.

In de bosreservaten geldt geen resultaatsverbintenis maar een 'beheerverbintenis': de beheerder (openbaar of privé) verbindt er zich toe de beheermaatregelen uit te voeren die in het beheerplan zijn opgenomen. Regelmatig worden de voortgang en de resultaten van het beheer op het terrein geëvalueerd door de Lokale Adviescommissie voor de Bosreservaten.

Tabel 36.1: Beboste oppervlakte van de bosreservaten die in het VEN en de SBZ gelegen is [203].

	Ha	%
Enkel VEN	75	5
VEN + SBZ	1360	86
Enkel SBZ	55	3
Buiten VEN of SBZ	110	7
Totaal	1580	100

SBZ = Speciale beschermingszones (Habitat- en Vogelrichtlijngebieden), VEN = Vlaams Ecologisch Netwerk

1.3 Oude bossen in het bosreservaten-netwerk

Globaal is in Vlaanderen slechts 15 % (ongeveer 22.000 ha) van het totale bosareaal permanent bebost gebleven sinds 1775 [88]. In het bosreservatennetwerk is dat aandeel veel hoger, namelijk 35-40 % (600-650 ha). Dit is ook logisch want de ecologische waarde van bossen, een prioritaire functie van bosreservaten, wordt in belangrijke mate bepaald door de ouderdom van het boscomplex. De structurele diversiteit en de biodiversiteit van recent onstane bossen zijn vaak veel geringer dan deze van eeuwenoude, mogelijk nooit ontboste, locaties. Oude boscomplexen beschermen is een prioriteit omwille van hun onvervangbaarheid.

1.4 Bosreservaten in het VEN 1ste fase en SBZ's (habitat- en vogelrichtlijn-gebieden)

Van de beboste oppervlakte in het totale bosreservatennetwerk is 1446 ha (92 %) opgenomen in het VEN 1ste fase. Een vergelijkbare oppervlakte (1415 ha of 90 %) is opgenomen in de SBZ. Slechts 110 ha (7 %) valt buiten het VEN 1ste fase en buiten de SBZ's (zie tabel 36.1).

Habitattypes van de Habitatrichtlijn die in de bosreservaten terug te vinden zijn: (uiteraard) alle bostypes (codes 9110, 9120, 9130, 9160, 9190 en 91EO), maar daarnaast ook, en vaak op een beperkte oppervlakte, heidevegetaties en vennen en schraalgraslandtypes. Deze zijn tevens opgenomen in de richtlijn (code zie Hoofdstuk 30 en tabel 30.2). Deze zones worden steeds aangetroffen in gerichte reservatsgedeelten en krijgen het noodzakelijke aangepaste beheer.

1.5 Monitoringonderzoek

Hoewel sinds mei 2000 een monitoringonderzoek loopt in de integrale bosreservaten, bestaat geen monitoringplicht. Het monitoringonderzoek heeft tot doel de spontane dynamiek te bestuderen in ongeveer 30 integrale bosreservaten met een totale oppervlakte van 1500 ha. Aan de eigenlijke monitoring gaat een startprogramma vooraf, waarbij weinig veranderlijke gegevens worden verzameld over bodem, historisch landgebruik, enz. De resultaten van het bodemkundige onderzoek verschijnen in het 'bodemrapport'. De overige gegevens worden verwerkt tot het 'basisrapport'. Daarbij wordt veel aandacht besteed aan de compilatie van bestaand onderzoek dat in de bosreservaten is verricht.

De eigenlijke monitoring omvat metingen van boomlaag, struiklaag en kruidlaag en wordt om de 10 jaar uitgevoerd

in gelokaliseerde permanente proefvlakken. Voor meer details over de methodiek: NARA 2001 [350].

Momenteel wordt geen specifiek monitoringprogramma uitgevoerd voor de evaluatie van het beheer in de gerichte reservaten. In de nabije toekomst zal worden nagegaan in hoeverre dit inpasbaar is in het onderzoeksprogramma van IBW en IN.

2 Evaluatie

2.1 Planevaluatie

Het Milieubeleidsplan (1997-2001) voorzag 3000 ha bosreservaat tegen 2002. Dit streefcijfer is dus niet gehaald. Een van de redenen hiervoor is de duur van de procedure die een voorstel tot bosreservaat moet doorlopen tot de uiteindelijke aanwijzing of erkenning. Deze termijn bedraagt gemiddeld 1 jaar tussen de eerste principiële goedkeuring door de Adviescommissie en de eigenlijke aanwijzing of erkenning door een ministerieel Besluit. Als de dossiers die de Adviescommissies voor de Bosreservaten al gunstig heeft beoordeeld (circa 600 ha) ook in rekening worden gebracht, dan bedraagt de totale oppervlakte ongeveer 2300 ha.

Overeenkomstig de Beleidsnota Leefmilieu 2000-2004 zijn al verschillende ecologisch zeer waardevolle bossen onlangs aangekocht voor de oprichting van bosreservaten: Grotenhout (300 ha, ca 70 ha voorstel bosreservaat), gemeentebossen Voeren (260 ha, ca 220 ha voorstel bosreservaat). Een aantal andere gelijkaardige aankoopdossiers lopen nog.

Er bestaat geen Europese richtlijn of verordening die normen oplegt voor bosreservaten. In vergelijking met de buurlanden is het streefcijfer van 3000 ha bosreservaat (ongeveer 2 % van het bosareaal) vrij ambitieus. In Frankrijk heeft 22.500 ha bos het statuut 'réserve biologique', waarvan 1355 ha met een strikt nulbeheer. Het de bedoeling om 1 % van de Franse domeinbossen het statuut van bosreservaat te geven [138]. In Duitsland is gemiddeld 1 % van het bosareaal in bosreservaat opgenomen, en ook in Nederland beslaat het netwerk van bosreservaten 3000 ha (1 % van het bosareaal). In Wallonië heeft minder dan 1000 ha bos (< 0,2 %) het statuut van bosreservaat. Het betreft bovendien bossen waar vaak nog een vrij regulier exploitatiebeheer kan plaatsvinden. In Nederland heeft ca 30 % van het bosareaal een hoofdfunctie Natuurbehoud; ca 6 % heeft er officieel een reservaatstatus [56]. Als alle bossen in bos- of natuurreservaat worden meegerekend [203], dan bedraagt de actuele oppervlakte bos in Vlaanderen met

reservaatstatuut ca 6000 ha (4 %). Toch is een kleine nuance nodig: in de erkende en aangewezen natuurreservaten - ruim 4000 ha van deze 6000 ha - is het bosbehoud niet overal gegarandeerd omdat het natuurstreefbeeld vaak 'niet-bos' is (zie ook Hoofdstuk 35 Natuurreservaten).

Voor de 'kwaliteit' van de geselecteerde gebieden zijn in het beleid geen richtlijnen vastgelegd. Alle nieuwe voorstellen tot bosreservaat worden steeds voorgelegd aan de Lokale Adviescommissie voor de Bosreservaten en aan de Vlaamse Hoge Raden (zie hoger). Zij waken erover dat alleen kwaliteitsvolle voorstellen worden weerhouden. Verder worden alle voorstellen ook getoetst aan de criteria die door het IBW zijn vooropgesteld [349].

2.2 Procesevaluatie

Procedure en beheer

De gemiddelde tijd tussen het opstarten van een dossier en de eigenlijke aanwijzing of erkenning bedraagt gemiddeld 1 jaar. De procedure voor erkenning of aanwijzing als bosreservaat bevat een aantal evaluatiemomenten door de adviescommissie en de hoge raden en is daardoor vrij tijdrovend. Ook het beschikbare personeel voor de opmaak van de dossiers is beperkt tot 1 persoon bij de afdeling Bos en Groen. De procedure staat echter borg voor diverse inhoudelijk gefundeerde toetsingen en laat tegelijk toe om over de kwaliteit van de voorstellen te waken.

Wettelijk is vastgelegd dat binnen drie jaar na de aanwijzing of erkenning, een beheerplan voor het reservaat moet zijn goedgekeurd. Momenteel zijn voor alle reservaten die vóór 2001 zijn opgericht, ontwerp-teksten van beheerplannen opgemaakt. Voor 40 % van de reservaten bestaat een goedgekeurd beheerplan, nog eens 25 % heeft een ontwerp-beheerplan dat al is goedgekeurd door de Adviescommissie. Voor de overige reservaten liggen de hoofdlijnen qua beheer reeds vast, maar moeten de teksten nog redactioneel worden bijgewerkt. In afwachting van een beheerplan wordt in alle reservaten - in overleg met de lokale adviescommissie - een beheer uitgevoerd dat in overeenstemming is met de huidige richtlijnen en beheervisie voor het bosreservaat.

Monitoringonderzoek

Midden 2002 is de inventarisatie van het bosreservaat Kersselaerspleyn in het Zoniënwoud afgerond [27, 87]. De monitoring in de bosreservaten Wijnendalebos, Everzwijnbad (Meerdaalwoud) en de Heirnisse lopen nog. Verder zijn ook metingen verricht in enkele Vlaamse

natuurreservaten die eveneens een nulbeheer kennen. Het betreft hier locaties waar vroeger reeds metingen zijn gebeurd, zodat interessante vergelijkingen kunnen worden gemaakt: de Withoefse heide in Kalmthout [355], het Rodebos in Huldenberg, het Walenbos in Tielt-Winge en het Hannecartbos in Koksijde [184, 183, 185].

Aanvullend op het monitoringprogramma worden ook andere specifieke onderzoeken verricht. In Kersselaerspleyn (Zoniënwoud) is de relatie tussen dood beukenhout en de diversiteit van fungi bestudeerd [384]. Verder zijn ook invertebraten onderzocht in verschillende reservaten: spinnen in Sevendonck (RUG), mycoflora in Beiaardbos en Wijnendale (IBW) en saproxylo invertebraten in Kolmont, Jongenbos (LIKONA) en Zoniënwoud (KBIN).

Naleving van de Habitatrichtlijn

Aangezien de meerderheid van de bosreservaten in habitatrichtlijngebied ligt, is een gepast beheer van de habitats die moeten worden beschermd van groot belang. In elk beheerplan is een specifiek hoofdstuk gewijd aan het statuut van habitatrichtlijngebied en worden de beheer-voorstellen getoetst aan de aanwezige habitats en soorten. Voor de open habitats in de bosreservaten vereist dit een aangepast beheer. Bij de opmaak van de beheerplannen krijgen dergelijke habitats het statuut van gericht bos-reservaat en wordt een specifiek beheer ingesteld dat behoud en verdere ontwikkeling van deze habitats beoogt (maai-beheer, kap-beheer, begrazings-beheer; zie hoger). Integrale bosreservaten vereisen een minimumoppervlakte - het Minimum Structuurareaal (MSA) - om de bosdynamiek volledig ongestoord te laten verlopen. Binnen dit MSA, met een oppervlakte die afhankelijk van het bostype varieert van 10 ha tot 50 ha, is het noodzakelijk dat elke vorm van beheer wordt stopgezet (zelfs het maaien van paden) om een volwaardige spontane ontwikkeling mogelijk te maken. Ecologisch minder waardevolle open ruimten die niet onmiddellijk de potentie hebben om te ontwikkelen tot een bijzonder habitattype en ingesloten liggen door zones met integraal beheer, worden in de bosreservaten meestal opgenomen in het integraal reservaat. Het eventuele verlies aan – doorgaans ecologisch minder relevante - soorten weegt er niet op tegen de meerwaarde van een volwaardige spontane ontwikkeling. Soms spelen echter niet alleen ecologische criteria een rol bij deze afweging. Als het bos deel uitmaakt van een beschermd landschap kan ook vanuit landschappelijke of historische overwegingen worden opgelegd dat bepaalde paden of dreven, waterlopen, grensbomen of specifieke beheervormen moeten worden behouden. Hierdoor kunnen voorstellen van integraal bosreservaat worden gehypothekeerd.

Wat het beheer van de bossen zelf betreft, zijn zowel de gerichte ingrepen (omvorming, exotenbestrijding) als het nulbeheer in overeenstemming met de doelstellingen en vereisten van de Habitatrichtlijn en de bepalingen van artikel 6 van de richtlijn.

Door de onduidelijke formulering in de Europese handleiding bij de Habitatrichtlijn-typologie [267] zijn vele bossen onterecht aangeduid als het bostype 'oude zuurminnende eikenbossen' (9190). Heel wat eikenbossen die in Vlaanderen zijn aangemeld als bostype 9190 zijn immers geen climaxvegetaties maar successiestadia of door de mens gecreëerde dominantiefases met eik. Bij een spontane ontwikkeling zullen beuk en esdoorn meer en meer het bos gaan domineren waardoor het bostype evolueert naar een climaxvegetatie van acidocliene beukenbossen (9120). Een strikte interpretatie van de richtlijn zou betekenen dat hier moet worden ingegrepen om de dominantie van eik te behouden en dit is uiteraard in tegenspraak met het integraal statuut. Daarom worden bij de evaluatie van het beheer in de richtlijngebieden deze twee zuurminnende bostypes best samengenomen; het onderscheid tussen beide is immers zeer onduidelijk. Het instellen van een nulbeheer in het overgrote deel van de bosreservaten is bijzonder gunstig voor de ontwikkeling van de bosgebonden richtlijnsoorten zoals Vliegend hert, en de bosgebonden vleermuissoorten (groter aanbod aan boomholtes, zwaar dood hout, ...).

2.3 Productevaluatie

Kwantiteit en kwaliteit van de bosreservaten

Zoals reeds vermeld, is de oppervlactedoelstelling niet gehaald (3000 ha tegen 2002). Deze vertraging is geenszins te wijten aan een gebrek aan aanbod van waardevolle voorstellen tot bosreservaat of onvoldoende interesse van de afdeling Bos en Groen. Het heeft vooral te maken met de tijdrovende procedure en de beperkte administratieve ondersteuning om de dossiers in te dienen en op te volgen. Ook de omslachtige aankoopprocedures houden een aantal dossiers voor nieuwe reservaten of uitbreidingen lange tijd op. Eens de reservaten zijn aangewezen of erkend, gebeurt een goede opvolging van de planning en de uitvoering van het beheer. Voor zowat alle reservaten is een beheerplan beschikbaar en de praktische realisatie op het terrein wordt regelmatig geëvalueerd door de adviescommissies en het hoofdbestuur.

Door in het bosreservatennetwerk alle bostypen aanbod te laten komen, wordt getracht een 'representatief' staal van het Vlaamse bos te creëren. Sommige bostypes zijn, in vergelijking met hun aandeel in het Vlaamse bosareaal, relatief sterk vertegenwoordigd, terwijl andere weer

minder sterk vertegenwoordigd of zelfs afwezig zijn. Tot deze laatste groep behoren de 'zoetwatergetijdebossen', duinbossen en alluviale bossen langs de grote rivieren. De nieuwe voorstellen voor bosreservaten bevatten wel een aantal duinbossen. Moerasbossen op venige bodems en bossen op lemige bodems zijn relatief goed vertegenwoordigd. Moerasbossen moeten volgens de Habitatrictlijn een primaire bescherming genieten. Een sterke vertegenwoordiging in het bosreservatenetwerk is dus gerechtvaardigd. De meeste van de waardevolle oude boscomplexen (Zoniënwoud, Meerdaalwoud, Hallerbos, bossen van de Vlaamse Ardennen) situeren zich in de Leemstreek. Bovendien komen hier bostypes voor, met name Atlantische eiken- en beukenbossen, die in Europa maar een beperkte verspreiding kennen en waarvoor Vlaanderen dus ook op Europees vlak een belangrijke rol kan spelen. Ook voor deze bostypes is een sterke vertegenwoordiging in het bosreservatenetwerk wenselijk. Bossen op arme zandige gronden zijn ondervertegenwoordigd. Op dergelijke arme zandgronden zijn slechts weinig goed ontwikkelde oude boscomplexen te vinden [88]. Nieuwe initiatieven voor de oprichting van bosreservaten in Grotenhoutbos (Gierle) en 's Herenbos (Oostmalle) trachten hieraan te verhelpen.

Bij de selectie of afbakening van bosreservaten wordt de aanwezigheid van habitat- en vogelrichtlijngebied niet als belangrijk criterium gehanteerd; de evaluatie gebeurt aan de hand van de intrinsieke waarden van het gebied en de criteria die zijn opgemaakt door het IBW [349]. Wel is het overgrote deel van de bosreservaten in habitatrichtlijngebied gelegen. Dit is niet verwonderlijk gezien het merendeel van de waardevolle bosgebieden in Vlaanderen is opgenomen in de Speciale Beschermingszones. Uiteraard wordt bij het beheer wel rekening gehouden met de aanwezige habitats en soorten van de richtlijn.

Het overzicht van biotopen en hun vertegenwoordiging in de bosreservaten bevestigt dat biotopen in de bosfeer domineren en dat het netwerk van bosreservaten voor deze biotopen een belangrijke schakel vormt in het natuurbehoud in Vlaanderen. Volgens oppervlakte zijn de belangrijkste biotopen in bosreservaten (biotooptypering zie deel II Gebieden, Inleiding en tabel II.1): mesofiele zure bossen (39 %; vrij zeldzaam), aanplantingen (20 % populier, naalddhout en parken; algemeen), mesofiel bos met voorjaarsflora (16 %; zeldzaam), moerasbos en moeras (9 % en 7 %; beiden zeldzaam). De als moeras gekarteerde bosreservaten bestaan eveneens uit moerasbos. Van de mesofiele bossen met voorjaarsflora is een aanzienlijk deel van het totale areaal (4,4 %) in bosreservaten terug te vinden. Het gaat voornamelijk over de grote oude boscomplexen op leembodems in het zuiden van Vlaanderen. Ongeveer 2 % van de mesofiele zure bossen heeft het statuut van

bosreservaat; van moerassen en moerasbossen is telkens ca. 1,5 % van het areaal in bosreservaat gelegen (zie figuren 9.1 en 11.5). Ongeveer 2 % of 33 ha van de oppervlakte bosreservaten wordt ingenomen door schraalgraslanden, heide of vennen (zie ook figuur 8.1). Deze habitats zijn voornamelijk te vinden in de Kempense bosreservaten.

De aanwezigheid van zowel aanplantingen van populier en naalddhout als van ecologisch waardevolle bossen (moerasbossen, oude bossen) weerspiegelt de dubbele doelstelling van bosreservaten: enerzijds hebben ze een wetenschappelijke functie, anderzijds een ecologische functie. Vanuit wetenschappelijk standpunt is de aanwezigheid van aanplantingen van naalddhout en populier van groot belang. Ongeveer 50 % van het Vlaamse bosareaal bestaat immers uit dergelijke homogene en structuurarme aanplantingen [6] en het is zowel voor het bos- als het natuurbeheer van belang te weten hoe deze, sterk door de mens beïnvloede bossen spontaan ontwikkelen. Het is ook belangrijk om na te gaan in welke mate de beoogde doelstellingen daadwerkelijk kunnen worden gerealiseerd bij een gericht omvormingsbeheer naar meer inheems loofhout en wat hiervan de sturende factoren zijn.

Resultaten van beheer en monitoring

De verwerkte gegevens van het bosreservaat Kersselaerspleyn in Zoniënwoud tonen in de eerste plaats aan dat zeer oude bosbestanden met inheemse boomsoorten - ook al zijn ze door de mens aangeplant - op korte termijn een structuur kunnen verwerven die sterk gelijkt op die van langdurig (> 100 jaar) onbeheerde bossen, en zelfs primaire bossen. De uitgangssituatie in Kersselaerspleyn was een nagenoeg homogeen beukenbos met 210 jaar oude zeer hoge bomen. Voornamelijk door stormen in 1985 en in 1990 is het aantal dode bomen toegenomen tot ongeveer 10 per ha; samen ongeveer 140 m³ dood hout per ha. Na 17 jaar nulbeheer lijkt Kersselaerspleyn, wat de hoeveelheden dood en levend hout betreft, sterk op Centraal-Europese, door beuken gedomineerde bosreservaten. De geringe verteringsgraad van het dode hout verraadt dat het bosreservaat in het Zoniënwoud pas een nulbeheer kent sinds 1983 [87]. De meeste andere Vlaamse bossen kennen veel jongere bosbestanden, waardoor bij niets doen, veranderingen veel langer op zich laten wachten. Zo is in de kernvlakte van het Vlaamse natuurreservaat Rodebos, waar vitale beuken domineren, na 10 jaar weinig veranderd. Hier kan het nog tientallen jaren duren voor de ecologisch waardevolle aftakelingsfase optreedt. Het komt er dus op aan geduld te oefenen en bij voorkeur oude bestanden, waar vrij snel dynamiek is te verwachten, voor een nulbeheer uit te kiezen.

3 Kennis en aanbevelingen voor verder onderzoek

Aangezien de monitoring van bosreservaten in Vlaanderen nog in de kinderschoenen staat in vergelijking met gelijkaardig onderzoek in Centraal en Oost-Europa, zijn er nog veel hiaten in de kennis. Er zijn in Vlaanderen geen langdurig onbeheerde referentiebeelden van de verschillende bostypes. Het gevolg is dat de dominantieverhoudingen tussen de verschillende boomsoorten meestal niet zijn gekend. Een andere onduidelijkheid die hiermee verband houdt, is de evolutie van aanplantingen (populieren en naaldhout). Kunnen dergelijke onlangs ontstane en weinig natuurlijke bossen zich ontwikkelen tot referentiebeelden voor onze regio (oude boscomplexen) en op welke termijn? Een langetermijnonderzoek in bosreservaten is de enige mogelijkheid om hierop een antwoord te geven.

Toch laat het lopende onderzoek toe een tipje van de sluier op te lichten over de natuurlijke dynamiek in onze bossen (zie hierboven) en de biodiversiteit die hieraan kan worden gekoppeld. Zo blijkt uit het lopende onderzoek van dood hout in het Zoniënwood, dat onze integrale reservaten een grote soortenrijkdom herbergen. Deze is echter weinig opvallend of onbekend en wordt daardoor minder naar waarde geschat. Hoewel het bosreservaat geen uitzonderlijke diversiteit aan hogere planten herbergt (nauwelijks een 100-tal soorten), zijn reeds meer dan 200 soorten dood-houtfungi aangetroffen. 14 soorten hiervan zijn specifieke indicatorsoorten voor waardevolle bossen. Deze duiken vaak pas op zware dode bomen op na een langdurig nulbeheer. Deze soortenrijkdom moet nauwelijks onder doen voor andere Centraal- en Westeuropese bos-

reservaten waar al veel langer een nulbeheer is ingesteld, en is een stuk rijker dan in de Nederlandse bosreservaten [384]. Ook het invertebratenonderzoek van dood hout in de bosreservaten toont aan dat dood-houtfauna is verarmd en dus minder soortenrijk is dan in Centraal-Europese bossen. Toch is de fauna nog zeer divers en bevat ze een belangrijk aandeel bijzondere, ook op Europees vlak, zeldzame soorten bevat [308].

Een belangrijk hiaat in onze kennis, is het ontbreken van een éénduidige Vlaamse bostypologie. De afwezigheid van referentiebeelden met een hoge natuurlijkheid vormt een belangrijk struikelblok, zowel op Vlaams als op Europees niveau (Habitatrichtlijn-typologie). Voor Vlaanderen start alvast begin 2003 met een onderzoeksproject in opdracht van de afdeling Bos en Groen om een éénduidige en volledige typologie voor bossen te kunnen opstellen. Die onderzoeksopdracht zal worden uitgevoerd door de KULeuven (Instituut voor Bos, Natuur en Landschap), in samenwerking met het IBW.

Ook het gebrek aan goed gestructureerde en gecentraliseerde GIS-databanken is een belangrijk hiaat en heeft ertoe geleid dat de afbakening van de verschillende beschermingszones (VEN, habitatrichtlijngebieden, beschermde landschappen, bos- en natuureservaten) soms onvoldoende op elkaar zijn afgestemd.

Lectoren

Bob Peeters - Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA
Paul Stryckers – Centrum voor Natuureducatie
Bernard Van Elegem – AMINAL, afdeling Bos en Groen
Jos Van Slycken – Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer

